

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.3.1.35>**TRANSFORMACJA IDEI RÓWNOŚCI: WARTOŚĆ MORALNA LUB PRAWO CZŁOWIEKA***Nataliya Zaiats**doktor nauk prawnych, docent,**profesor Katedry Prawa Konstytucyjnego i Administracyjnego**Państwowego Uniwersytetu Infrastruktury i Technologii**Institutu Ekonomii i Prawa (Kijów, Ukraina)**ORCID ID: 0000-0002-1530-4141**e-mail: Natalie.zaiats@gmail.com*

Adnotacja. W artykule przeanalizowano i opisano podstawową ideę koncepcji egalitarnej – równe traktowanie w sensie równego podziału wspólnych zasobów (dóbr społecznych). Aby lepiej zrozumieć naturę fundamentalnej równości etycznej, należy wybrać ideę formalnej równości, która jest kluczowa w społeczno-politycznych koncepcjach egalitarnych. Musimy zdać sobie sprawę, że równość nie jest dobrem wspólnym, do którego można się kwalifikować, nie można powiedzieć, że wszyscy ludzie mają prawo do równości. Jest to najprawdopodobniej ideał społeczny, wizja tego, jak społeczeństwo jako całość powinno być zorganizowane w oparciu o prawo do życia w społeczeństwie, w którym istnieje uczciwa konkurencja o zasoby.

Ten ideał szczegółowo analizuje Ronald Dworkin podkreślając, że równość powinna być wartością zarówno dla prawa, jak i dla teorii politycznej. Pod względem moralnym i etycznym równość jest wymogiem normatywnym równoważnej wymiany różnych wartości, natomiast równość prawna zakłada jednolitą dla wszystkich przestrzeń wolności społecznej. Społeczny ideał równości nabiera wyrazu w prawie na dwa sposoby: w zasadzie równego traktowania, tak aby konkurencja o zasoby była sprawiedliwa i w zasadzie niedyskryminacji. Dzisiaj prawo do równości zakłada nie tylko prawo do równej ochrony przed prawem, ale równość należy rozumieć jako ideę uczciwej równości szans poprzez sprawiedliwą alokację zasobów.

Słowa kluczowe: równość, równość formalna, równość faktyczna, nierówność, liberalizm egalitarny, sprawiedliwość.

TRANSFORMING THE IDEA OF EQUALITY: MORAL VALUE OR HUMAN RIGHTS*Nataliya Zaiats**Doctor of Law, Associate Professor,**Professor at the Department of Constitutional and Administrative Law**State University of Infrastructure and Technology (Kyiv, Ukraine)**ORCID ID: 0000-0002-1530-4141**e-mail: Natalie.zaiats@gmail.com*

Abstract. This article describes and analyzes the main point of egalitarian conception – equal treatment in the sense of an equal distribution of collective resources. For a better understanding of the nature of fundamental ethical equality, it is necessary to choose the idea of formal equality, which is a key in socio-political egalitarian concepts. We have to cope with the fact that equality is not a collective good to which one can have a right, it is not possible to say, that all individuals have a right to equality. It is rather a social ideal, a vision of how society as a whole should be organized on the right to live in a society in which resources are equally distributed.

It considers closely arguments made by Ronald Dworkin that equality should be a value in law or political theory. In moral and ethical terms, equality is a normative requirement of equivalent mutual exchange of diverse values, while legal equality provides for a single space of social freedom. Social ideal of equality has founded expression in the law in two ways in the principle of equal treatment and in the principle of non-discrimination. Now, the right to equality means not only the right to equal protection by the law, but also the equality must be understood as the equal distribution of resources.

Key words: equality, formal equality, actual equality, inequality, egalitarian liberalism, justice.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІДЕЇ РІВНОСТІ: МОРАЛЬНА ЦІННІСТЬ ЧИ ПРАВО ЛЮДИНИ*Наталія Заяць**доктор юридичних наук, доцент,**професор кафедри конституційного та адміністративного права**Державного університету інфраструктури та технологій (Київ, Україна)**ORCID ID: 0000-0002-1530-4141**e-mail: Natalie.zaiats@gmail.com*

Анотація. У статті проаналізована та описана основна ідея егалітарної концепції – рівне ставлення в сенсі рівного розподілу загальних ресурсів (соціальних благ). Для кращого розуміння природи фундаментальної етичної

рівності необхідно обрати ідею формальної рівності, яка є ключовою у соціально-політичних егалітарних концепціях. Ми повинні усвідомити, що рівність не є загальним благом, на яке можна мати право, не можна сказати, що всі люди мають право на рівність. Це швидше соціальний ідеал, бачення того, як суспільство загалом повинно бути організовано на основі права жити в суспільстві, в якому існує справедлива конкуренція за ресурси.

Цей ідеал детально аналізує Рональд Дворкін, наголошуючи на тому, що рівність повинна бути цінністю як для права, так і для політичної теорії. У морально-етичному відношенні рівність – це нормативна вимога еквівалентного взаємного обміну різноманітними цінностями, натомість правова рівність передбачає єдиний для всіх простір соціальної свободи. Соціальний ідеал рівності набуває вираження у праві двома способами: у принципі рівного ставлення, з тим, щоб зробити конкуренцію за ресурси справедливою і в принципі недискримінації. Сьогодні право на рівність передбачає не тільки право на рівний захист перед законом, але й рівність має трактуватися як ідея чесної рівності можливостей через справедливий розподіл ресурсів.

Ключові слова: рівність, формальна рівність, фактична рівність, нерівність, егалітарний лібералізм, справедливість.

Вступ. Поняття рівності на перший погляд здається простим, і ми звикли тлумачити його як однакове положення людей у суспільстві, проте зміст даної категорії, залежно від розвитку демократії у суспільстві, трактувався по-різному в різні історичні епохи. Ця категорія є центральною для політичної та правової теорії всіх сучасних демократій. Право завжди визначається змістом ідеї рівності, а також тією мірою свободи і справедливості, яку вона закріплює, крім цього, право як ціннісно-нормативний регулятор визначає також параметри реалізації ідеї рівності.

У сучасній філософсько-правовій думці із врахуванням концепцій справедливості ідея рівності в праві не втратила своєї актуальності і набула подальшого розвитку. Крім того, розвиток ідеї людської рівності також тісно пов'язаний з розумінням природи людини. При цьому слушною є думка С. Рабіновича, що рівність людей слід розглядати через призму природи людини, у поєднанні з природним правом та правами людини (Рабінович, 2006: 7). Адже принципи природного права – продукт живої взаємодії суб'єктів права, вони, так би мовити, виростають із людського життя. Мова йде про такі принципи: принцип справедливості, рівності для всіх суб'єктів права, поваги до людського життя, людської гідності, честі, принцип поваги до індивідуальної свободи, принцип добра, спільного блага тощо. Тому, з огляду на необхідність оновлення наукових підходів до розуміння сутності окремих категорій актуальним є подальше наукове осмислення рівності та з'ясування її впливу на зміст принципу верховенства права.

Основна частина. Складність та неоднозначність категорії «рівність» обумовлює розробку багатоманітних підходів та потребує подальшого практичного та теоретичного вирішення. Серед сучасних західних філософів і теоретиків права, які досліджували категорію рівності, слід назвати Дж. Роулза, Р. Дворкіна, П. Рікера, Д. Ллойда, Р. Нозіка та інших науковців, ідеї яких на міжнародному рівні сприяли приверненню уваги до питань рівності. У сучасній юридичній науці питання рівності та рівноправності неодноразово розглядалися в рамках досліджень з теорії права та конституційного права, зокрема, С.П. Погребняком, Н.М. Онищенко, С.П. Рабіновичем, Г.С. Журавльовою, О.Р. Дашковською, А.М. Бондарем, Т.О. Чепульченко, О.Д. Хлебніковим та ін.

Мета статті – розкриття філософського та морального змісту категорії рівності як правової та етичної цінності. Для досягнення цієї мети було поставлено ряд завдань, а саме: проаналізувати змістовне наповнення категорій «рівність» та «нерівність»; з'ясувати розбіжності фактичної та формальної рівності; розкрити особливості філософського розуміння категорії рівність через низку притаманних їй ознак.

Методологія. Саму ідею рівності можна досліджувати з огляду на різні типи праворозуміння. Разом з історичною еволюцією природи людини трансформується ідея рівності, яка переосмислюється залежно від того, наскільки вона відповідає правовій та соціальній реальності та домінуючому праворозумінню. Незважаючи на те, що сама ідея розвинулась здебільшого в межах природного праворозуміння, основою для написання статті став саме посткласичний ліберальний підхід.

Результати та їх обговорення. Розуміння того, що право повинно відповідати принципу рівності – це фундаментальна вимога правової моральності, що корелюється своєю чергою з ідеалами верховенства права, але викликає занепокоєння той факт, що штучно створена загальна «формальна» рівність у праві проявляється ієрархічно через надання людям нерівних фундаментальних прав та можливостей, відокремлюючи право від політики та економіки. На сьогодні таке формальне ставлення до верховенства права можна вважати серйозною загрозою для розвитку особистості та егалітаризму, адже саме право легітимувало нерівність через владу та закони. З огляду на традиційне тлумачення принципу рівності (до рівних має бути рівне ставлення) це правило стало так званою «внутрішньою моральною основою» справедливого ставлення до індивідів. Такий спрощений підхід до рівності сьогодні не використовується. Абсолютна рівність є неможливою, оскільки суперечить природній, соціальній та духовній сутності людини.

Значимість та соціальні ідеали рівності як етичної та правової цінності сьогодні проявляються в праві двома основними шляхами для забезпечення справедливого балансу між вимогами формальної та фактичної рівності. Формальна рівність можливостей реалізується завдяки принципу рівного ставлення (однакового розгляду ідентичних ситуацій, рівного розподілу загальних благ, наданням рівних можливостей тощо), фактична ж рівність можливостей реалізується за допомогою принципу недискримінації, що проявляється в забороні необґрунтованого відмінного ставлення (встановлення відмінностей, винятків, обмежень та переваг) до осіб, які знаходяться в однаковій ситуації чи однакового підходу до осіб, які перебувають у різних ситуаціях. Вітчизняний правознавець Н.М. Онищенко наголошує, що принцип рівності може бути об'єктом

вивчення з різних сторін наукового пізнання, під різними кутами зору, залежно від різних форм життєдіяльності людини, зокрема: принцип економічної рівності (рівність розподілу); принцип юридичної рівності (процедурна рівність), адже вимогою верховенства права є загальне підпорядкування всіх приписам актів права. Крім цього, визнання етично нейтральної формальної рівності є обов'язковою передумовою для будь-якого нормативного мислення. З цього випливає, що приписи права мають застосовуватись рівнозначно до всіх та використовувались послідовно; принцип рівності прав та можливостей жінок та чоловіків (гендерна рівність); принцип рівності як відсутність будь-якої дискримінації (рівність незалежно від сексуальної орієнтації) тощо (Онiщенко, 2014: 5–6). Але водночас формальна рівність не забезпечує від різноманітних проявів нерівного ставлення до людей, якщо його основи закладені в саму структуру нормативного становища. Рівність – це не просто формальний критерій, вона має спричиняти до матеріально однакового ставлення. Рівність неможливо контролювати, варто лише проголосити її в політичному та правовому полях, і вона обов'язково досягне того самого в решті, включно із цариною економіки. Відповідно, рівні права у правовому полі не мають сенсу до тих пір, поки вони не спиратимуться на рівні економічні права, тобто права на рівні долі від багатств. На досягнення цієї мети можуть допускатись відмінності і вони можуть навіть вимагатись. Наприклад, в окремих випадках позитивна дискримінація може бути способом забезпечення рівності матеріальної – з тим, аби подолати невігоди минулого чи виключність (ст. 1 (4) і 2 (2) Міжнародної конвенції щодо усунення всіх форм расової дискримінації (CEDR); ст. 4 Конвенції щодо усунення всіх форм дискримінації стосовно жінок (CEDAW); ст. 5 (4) Конвенції щодо прав неповнолітніх осіб (CRPD)) (Мірило правовладдя, 2017: 30).

Істотний вклад у становлення ідеї рівності зробили античні філософи, які намагались обґрунтувати існування природної рівності (піфагорійці, Антіфон, Демокрит) чи природної нерівності людей. Так, Аристотель наголошував на тому, що до нерівних має бути нерівне ставлення, і саме це стало основою для різноманітних антидемократичних поглядів, які намагались впроваджувати ідею, що у багатьох сферах люди не є рівними. Виокремлюючи кількісну рівність і рівність за гідністю, Аристотель стверджував, що справедливість (неважливо, розподільча чи зрівняльна) можлива лише у формі справедливої рівності (що зрівнює) або справедливої нерівності: «справедливість є рівність, <...> але тільки не для всіх, а для рівних; і нерівність також уявляється справедливою, <...> але знову-таки не для всіх, а лише для нерівних» (Бачинін, 2006: 459, 528). Своєю чергою захисники демократії, і особливо ліберальної демократії в аспекті правового захисту рівного ставлення, наголошують на необхідності при формуванні політики в державі дотримуватись саме демократичної мети. Ліберальні автори, стверджуючи, що люди рівні між собою, цим не передбачають однаковості людей, і сам лібералізм не є тотожним одноманітності. У ліберальній теорії твердження, що всі люди рівні, означає, що першочерговим повинно бути справедливе ставлення до всіх них та визнання їх відмінностей. Принцип формальної рівності передбачає, що реальні суб'єктивні права є нерівними, адже це дає змогу диференційовано компенсувати соціальні обмеження певних осіб та надати їм відповідних привілеїв.

Формування ідеології Просвітництва відродило у XVIII ст. ідею рівності, а її представники не тільки наголошували на існуванні справедливого суспільства в основі якого лежать «релігійна свобода, рівність, терпимість і взаємоповага та братерство», а й приділяли велику увагу проблемі індивіда як громадянина, розглядали рівність насамперед як рівність можливостей (формальну рівність), тобто як ідею, згідно з якою кожній людині мають бути гарантовані однакові можливості досягти успіхів у житті. Потреба в існуванні відносної (формальної) рівності не викликає заперечень. «Таке розуміння рівності має універсальний характер і вимагає однакового відношення до людей, незалежно від їх особливостей та характеристик. З правової точки зору рівність передбачає однакові можливості – права і свободи, а також однакові обов'язки для всіх людей та соціальних груп» (Гришук, 2019: 290). Формальна рівність прав полягає в абстрактності можливостей отримати певні права: право на освіту, житло, гідну оплату праці, якісне медичне обслуговування, утвердження гендерної рівності тощо. Вчені-правознавці переконують, що скрізь, де діє принцип формальної рівності, діє і правове начало. Відсутність принципу рівності свідчить про відсутність права як такого (Луцький, 2014: 102).

У пошуках сутності категорії рівності філософська думка пройшла довгий шлях пошуків і накопичила певну кількість концепцій рівності. Так, прийнято виділяти чотири типи рівності: рівність людей, або онтологічна рівність (завзвичай пов'язується з монотеїстичною релігією; наприклад, християнська доктрина постулює рівність людей, насамперед їх рівність перед Богом); рівність можливостей у досягненні цілей (полягає в тому, що всі позиції в суспільстві повинні досягатися в результаті конкурентного відбору на основі освітніх досягнень і особистого таланту); рівність умов, коли умови життя вирівнюються законодавчо (ідея рівності умов спрямована швидше на зміну суспільства шляхом реформ, а не на знищення існуючої системи нерівності); фактична рівність (передбачає необхідність здійснення програми політичної та економічної революції, що усуває соціальні причини нерівності). Домінуючою при цьому до кінця XX ст. була саме концепція формальної рівності можливостей (Ивин, Никитина, 2016: 270–271).

Утім, з метою ґрунтовного розуміння природи етичної рівності необхідно звернутись до ідеї формальної етичної рівності, яка є визначальною в соціально-політичних егалітарних концепціях, що є фундаментальною основою впровадження фактичної рівності в праві. Егалітарна ліберальна концепція верховенства права є основою існування справедливості в суспільстві. І. А. Ільїн писав: «Справедливе право є право, яке вірно вирішує зіткнення між природною нерівністю і духовною рівністю людей, з огляду на першу, але відправляючись від останньої» (Ильин, 1994: с. 80).

Сучасні концепції рівності, зокрема ліберальні концепції рівності та справедливості, обґрунтовані в роботах Р. Дворкіна, намагаються поширити принцип рівності у сферу соціальних умов життя суспільства. Так, цікаву точку зору щодо необхідності правильного розуміння ліберального егалітаризму він виклав у праці «Оригінальна точка зору», в якій вдався до критики конструктивізму та наголошував на природних правах людини як основі існування справедливості, що заснована на повазі до людини та рівному ставленні (Dworkin, 1973: 46–53). Наукова позиція Дворкіна полягає в тому, що, очевидно, саме рівність є фундаментальним принципом права, а не індивідуальна свобода. Він наполягає, що «право на повагу до рівного ставлення не може бути предметом обговорення чи дискусій, це умова для доступу до початкової точки зору» (Dworkin, 1973: 55). Право на рівне ставлення є похідним від самої природи людини. Найбільш загальне припущення свідчить про те, що люди не тільки мають право на певні свободи, які Локк чи Міллз вважали важливими, але в цілому всі люди мають право на рівну повагу та захист, а також можливість брати участь у політичному житті. Дворкін наполягав на ідеї, за якою права, що гарантують фундаментальні свободи, перебувають у конфлікті з рівністю на фундаментальному рівні. Згідно з його вченням, індивідуальні права мають значення, лише якщо ми їх розуміємо як необхідні вимоги з точки зору рівності. Безперечно, він не відкидав індивідуальні права та свободи, особливо ті, які пов'язані з моральним вибором, але в основі цих прав лежить не абстрактна свобода, а право на рівність.

Тому основним питанням політичної філософії для науковця є не питання: «наскільки ми можемо пожертвувати рівністю заради поваги до прав людини?» – а навпаки, «чи потрібно це право людини для захисту рівності?». Відступаючи від традиційного лібералізму, Дворкін намагається захистити себе від критики, що його ідеї спрямовані на охорону приватних індивідуальних інтересів, протиставляючи їх загальному добробуту. Він вважає рівність основним рушієм лібералізму, підпорядковуючи індивідуальні права більш глобальній ідеї поваги до рівності, адже саме рівність є основою для політичних, економічних та інших прав і свобод. Визнаючи провідну роль прав людини у західних демократіях, Дворкін не надає визначення категорії «мати право», натомість впроваджує концепцію розуміння прав людини через взаємодію індивідів та суспільства. Поняття індивідуальних прав не суперечить рівності, так само і захист індивідуальних прав не відкидає ідею загального добробуту, а тому загальний добробут не повинен конфліктувати з індивідуальними правами. Конфлікт між цими категоріями є штучним, оскільки і індивідуальні права, і загальний добробут засновані на ідеї рівності. Принцип чесної рівності можливостей має пріоритет у порівнянні з принципом відмінності. Перший означає, що свобода не може бути куплена ціною добробуту. Свобода може бути обмежена тільки в ім'я самої свободи. Наприклад, свобода преси може бути обмежена для того, щоб добитися неупередженого суду (Бокало, 2013: 425). Рівність слугує підґрунтям для політичної активності та спрямовує дії уряду.

Саме тому, політична теорія Дворкіна заслуговує називатись «ліберальним егалітаризмом», а не просто формою лібералізму. Парламентарна демократія – це егалітарний шлях для вирішення питання про значення та першочерговість правил, право забезпечує добробут, забороняючи протиправну поведінку, тоді як рівність надає громадянам готовність до встановлення загального добробуту. Не вдаючись до детального аналізу політичної теорії Дворкіна, в якій він ідеалізує лібералізм, потрібно вказати на той факт, що з теоретичного погляду в ній відсутній конфлікт між свободою та рівністю, але в реальності капіталістичної економіки, яка є основою ліберального егалітаризму, конфлікт все-таки існує. Саме тому Дворкін, визнаючи рівність за основу лібералізму, вказує перш за все на виключно формальний аспект рівності (рівність поваги та захисту), і тільки потім на змістовний аспект рівності (можливості, ресурси та інше). Нерівність ресурсів (земля, нерухомість тощо) повинна бути виправлена через справедливий розподіл, а індивідуальна нерівність (різниця у здатностях та стані здоров'я) повинна бути відшкодована через систему перерозподілу податків. З цього виникає доречне питання: є егалітаризм виключно утопією чи етичним принципом формування західного суспільства?

Зважаючи на ідеологію лібералізму, яка ґрунтується на принципах абсолютної цінності особистості, її людської гідності, прагнення до свободи, права на самобутність, самореалізацію, усвідомлення своєї відповідальності за власні дії перед собою і суспільством, поєднання індивідуальних та корисних дій; прийняття невід'ємних прав людини (право на життя, свободу, власність); укладання договору між індивідом і державою, який є обов'язковим для обох сторін; обмеження сфери втручання держави в економічне і соціальне життя (Гришук, 2019: 276) варто розглянути характерні ознаки рівності, які виступають моральними запобіжниками при формуванні права сьогодні.

1. Рівне оцінювання (експертиза рівності). Ознака експертизи рівності свідчить про те, що для всіх компетентних органів кожен суб'єкт є найкращим суддею свого добробуту. Гносеологічний характер цього судження полягає в тому, що інші суб'єкти не можуть належним чином замінити своїми власними судженнями з цього питання думку індивіда, зважаючи на те, що оцінювання якості власного досвіду є приватною справою самого індивіда. Безпосередня обізнаність у добробуті будь-якої особи – це обов'язково само обізнаність, і вона є переважною для непрямой обізнаності зацікавлених осіб. Занадто важко робити будь-які прямі та деталізовані припущення щодо добробуту іншої особи без глибокого розуміння інших факторів. Патерналістична позиція, спрямована на велику групу індивідів, таким чином, буде завжди вважатися хибною, тоді як судження, що висловлене щодо окремого індивіда, може бути правдивим. Звичайно, існує велика кількість інтерпретацій так званої «експертизи рівності». Одна з них – так званий австрійський «принцип незнання», згідно з яким «ніхто ні за яких обставин не може знати достатньо про добробут великої кількості

людей для того, щоб зробити ефективне, деталізоване загальне планування». Потрібно бути надзвичайно обережним із цими заміщеннями, оскільки це може призвести до абсурдних форм суб'єктивізму. Експертиза рівності щодо суб'єктивної оцінки достатку не передбачає рівну експертизу щодо оцінки об'єктивних обставин. Розгляд рівності, заснований на застосуванні доктрини експертизи рівності, виграє за рахунок безпосередньої уваги до обставин, які необхідно врахувати для аргументації власної позиції, незалежно від того, чи є ці обставини достатньо переконливими (Walzer, 1983).

2. Рівна виняткова цінність. Рівна виняткова значущість – це абсолютно інша доктрина, яка має швидше онтологічний, ніж гносеологічний характер. Вона полягає в тому, що всі індивіди (можна навіть сказати, все людство), незалежно від того, чи є вони повноправними суб'єктами – унікальні (виняткові) та мають аналогічну рівнозначну цінність. У своїй основі дана доктрина передбачає, що кожен індивід має власну внутрішню цінність, яку не можна порівнювати з іншими, а також – що не існує ніяких законних способів визначити вартість життя навіть «наймізернішого» з нас. Незважаючи на обґрунтування релігійними переконаннями тези щодо безумовної любові Бога, абсолютним є кантіанське питання поваги до гідності як автономного індивіда або яскраве визнання природи суб'єктивізму (Jemberie, 2017: 55). Це так звана «презумпція рівності», на яку вказував ще І. Берлін. Вчений вважав, що основою судження І. Бентама, за яким «кожна людина повинна братися до уваги в якості однієї особи, а не двох» є егалітарне твердження: «Якщо відомо, що існує вид людських істот, то звідси випливає, що до всіх членів цього виду, людей, необхідно ставитись однаково та одноманітно, поки немає достатніх причин не робити цього» (Білик, 2019: 17).

Рівну виняткову цінність також можна обґрунтувати іншим чином, але знову ж таки, при цьому невизначеність та неоднозначність створюють складності для політичної та правової аргументації. Навіть зважаючи на те, що ця форма аргументації є достатньо слабкою, сам принцип, відповідно до якого індивіди не є взаємозамінними, вони мають рівну внутрішню (іманентну) цінність за умови, що вони автономні та свідомі, є досить вагомим. Той факт, що сприймається початкова аргументація, має суттєвий вплив на рівний захист у разі виникнення будь-яких суперечок.

3. Рівні можливості. Рівні можливості проголошують, що всі люди, які володіють розумовими та фізичними можливостями, мають рівнозначні (рівноцінні) можливості для людського розвитку, вдосконалення та самореалізації. Таке твердження не припускає абсурдної ідеї, що якщо люди мають ідентичні можливості, тоді кожен може розвинути здатність зробити абсолютно все, що робить інший індивід. Але це твердження припускає, що існує багато різноманітних видів людської винятковості, унікальних досягнень, добробуту, і кожен індивід має здатність (хоча це, звичайно, не обов'язково), досягнення цих можливостей. Природні та соціальні обставини, наша власна поведінка та поведінка інших індивідів визначає, яких саме можливостей ми набуваємо та які з них можемо реалізувати (Daigle, 2005). Наведений підхід у визначенні рівності полягає в тому, що кожна людина має рівні стартові можливості і, використовуючи свої інтелектуальні можливості, може досягнути відповідного життєвого рівня.

Розвиток теорії та практики впровадження ліберальної демократії протягом останніх трьох сторіч відображає зростаючий масштаб та популярність ідеї рівних можливостей, особливо відносно питання статі, раси, національної належності, соціального чи майнового стану. Якщо раніше вважалося, що правова рівність має бути абстрагована від фактичних відмінностей суб'єктів, і вона мала винятково формальний характер, то в сучасному суспільстві рівність стає більш складною: вона вже не може механічно виходити з тотожності осіб, а має конструюватися з урахуванням відмінностей, що дає змогу іменувати її диференційованою рівністю. Правова рівність у сучасному розумінні має яскраво виражений соціальний зміст і виступає необхідною умовою подолання несправедливих форм прояву фактичної (соціальної) нерівності (Погребняк, 2006: 11–12).

Вчення, що виступають проти даної ідеї, надаючи докази нерівності можливостей для вказаних груп, намагаються з методологічної точки зору обґрунтувати такі незначні відмінності, але логічна значущість та актуальність такої точки зору в політичній теорії викликає запитання. Такі ідеї спрямовані на руйнування ідей рівних можливостей, рівного захисту та рівної поваги.

4. Рівні повноваження. Рівні повноваження вказують, що відповідно до природи індивідів в однакових обставинах усі мають рівні повноваження щодо обговорення, вибору та дій щодо управління власним життям, враховуючи принцип поваги до приватності, керуючись моральними, правовими та звичайними правилами. Ця ідея ґрунтується на ліберальній політичній теорії, згідно з якою індивіди повністю є відповідальними за свою поведінку відповідно до норм моралі та права доти, поки дії іншої особи чи обставини не змусять їх до несвідомих чи вимушених дій. Спонукання до дій, незалежно від їх сили, це не примусення, й індивід завжди вільний у своєму виборі навіть за відсутності альтернативи.

Більш слабка інтерпретація рівних повноважень використовує досить поширене поняття «зниження відповідальності», яке є похідним від структурних особливостей нашої психіки, таких як самообман та дефекти мотивації. Це тлумачення також відноситься до зниження відповідальності у ситуаціях, в яких необхідно здійснити вибір, таких як негативне втручання соціальних механізмів. З цієї точки зору, рівень стимулювання може вирости до рівня застосування тиску та примусових заходів, і тоді мова не може йти про вільний вибір за умови відсутності реальних альтернатив. Вадою цієї точки зору є те, що ніхто не має «реальної сили», необхідної для наших традиційних уявлень про моральну чи правову відповідальність. Звичайно, в будь-якому випадку, така точка зору вступає в суперечність з ідеалами ліберальної демократії (Jensen, 1969: 67).

5. Рівна незахищеність (беззахисність). Рівна незахищеність визнає, що ніхто не володіє імунітетом від невдачі або невразливості від дій інших осіб. Ми всі однаково потребуємо поваги. Ті з нас, які володіють

винятковою силою, статками, талантами, привабливістю тощо, можуть забезпечити собі захист від багатьох неприємностей, але не від усіх. Часто так відбувається, що саме ті ознаки, які роблять їх особливими, також роблять їх і беззахисними до особливих небезпек. З одного боку, дана проблематика вказує на переконаність у тому, що, незважаючи ні на що, ми всі однаково беззахисні. Та з іншого боку, актуарні свідчення на підтримку нерівності між різними соціальними групами (наприклад, щодо тривалості життя), стримуються усвідомленням того, що не можна переносити особливості, притаманні цілій групі, на конкретного індивіда в цій групі. У даному випадку той варіант рівності, що найбільше сприймається в суспільстві, має величезний вплив на подальші політичні рішення. Найпотужніший варіант рівної беззахисності підтримується за замовчуванням, найслабший не підтримується взагалі.

6. *Рівна автономія.* Рівна (етична) автономія є ознакою того, що в межах своїх природних обов'язків індивіди є самоврядною етичною системою. Вони етично не пов'язані з будь-якими політичними чи соціальними домовленостями, на які вони не надали своєї згоди чи які вони відмовились схвалити. Принцип рівної автономії представляє сукупність ідей, які лежать в основі сучасної соціальної теорії контрактів. По-перше, певні вимоги щодо мотивації чи природного права можуть впорядковувати поведінку всіх індивідів навіть у додержавному стані. По-друге, поза межами, які визначені природними обов'язками, жоден індивід не має ніяких природних чи надприродних можливостей встановлювати владу над іншими. По-третє, абсолютна влада не надає і не може надати легітимних повноважень. Насамкінець, цілковито всі індивіди можуть брати на себе етичні зобов'язання щодо створення легітимної політичної влади. Загальновідомим є твердження, що надання згоди тих, ким керують, фактично надає легітимності уряду та є насправді єдиним засобом легітимації влади. Крім цього, легітимність уряду обов'язково вимагає єдності: чи то у будь-якій формі людської солідарності, погодженості правил, наданні повноважень, чи то у вигляді просто загального бажання легітимації влади (La Torre, 2013: 146–147). Поняття «схвалення» та «кінцевий» можна вважати основою для розуміння розбіжностей у соціальній ідеї контракту. Чи має відбуватися реальне пряме схвалення, чи наявність бажання схвалення є достатньою? Чи можемо ми ставитись до пасивного мовчазного погодження як до схвалення? Чи можемо ми навіть піти далі та погодитись, як пропонують деякі прихильники теорії договору, що наші політичні інституції стають легітимними за умови реальної (в ідеалі – справедливої) домовленості між індивідами? Ці питання насправді контроверсійні, але деякі суттєві особливості принципу рівної автономії беззаперечно є частиною теорії та практики ліберальної демократії.

Всі шість викладених вище особливостей мають визначальний вплив для ліберальної демократичної теорії та практики врядування, особливо у поєднанні зі ще однією беззаперечною умовою. Ця умова – обмежена доброзичливість – має квазіописовий характер. Умова обмеженої доброзичливості полягає в тому, що на додачу до суто егоїстичних проблем, люди зазвичай проявляють і, що природно, повинні проявляти доброзичливу зацікавленість у добробуті інших.

Висновки. Таким чином, рівність в історії філософсько-правової думки є комплексним багатовимірним поняттям, яке тісно поєднане з категоріями «нерівність» та «справедливість». З огляду на весь еволюційний шлях цієї категорії в історії людства та незважаючи на внутрішню потребу сприйняття справедливості через рівність як рівність для всіх, ми повинні розуміти, що в реальному житті досягти ідеальної рівності прав і рівності перед законом неможливо. Сучасний концепт правової рівності передбачає так звану диференційовану рівність чи справедливу нерівність, що забезпечує баланс можливостей (рівні можливості) суб'єктів для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод.

Список використаних джерел:

1. Бачинин В.А. Энциклопедия философии и социологии права. Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс. 2006. 1081 с.
2. Білик П. Принцип рівності як регулятор нових галузей системи права: філософсько-правова рефлексія // Рівність у праві: історична ретроспектива і сучасність : матеріали Десятої Всеукраїнської наукової інтернет-конференції. Наукові інтернет-конференції. Вип.10. / уклад. Терлюк І.Я. Львів: Ліга-Прес, 2019. 208 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/pages/483/vypusk102019r.pdf&ved>
3. Бокало Н.І. До питання генези ідеї рівності в праві: філософсько-правовий вимір // *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* Серія юридична. Львів, 2013. № 3 С. 419–428. URL: <https://www.lvdu.edu.ua>
4. Walzer M. Spheres of Justice: A Defence of Pluralism and Equality Robertson, Oxford, 1983. 26 p. URL: <https://old/tsu.ge/data/>
5. Гришук О.В. Філософія конституційних цінностей : монографія. Київ: «Компанія ВАІТЕ», 2019. 416 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/>
6. Dworkin R. The Original Position, *University of Chicago Law Review.* Vol.40: Iss.3, Article 4. URL: <https://chicagounbound.uchicago.edu/uclrev/vol40/iss3/4>
7. Daigle C. Sartre's Being&Nothingness: The Bible of Existentialism? *Philosophy Now (a magazine of ideas).* 2005. Issue 53. URL: <https://philosophynow.org>
8. Jemberie A.T. A Critical Analysis of Immanuel Kant's Groundwork of the Metaphysics of Morals. *International Journal of Research & Review.* Vol.4; Issue: 3; March 2017. P. 54–75. URL: www.gkpublication.in
9. Arthur R.Jensen How Much Can We Boost IQ and Scholastic Achievement? 1969. 124 p. URL: <https://arthurjensen.net>
10. Ильин И.А. Общее учение о праве и государстве: собрание соч. в 10 т. Т. 4. М., 1994. 402 с. URL: <https://www.odinblago.ru>

11. Луцький Р. Розвиток принципу рівності в сучасному позитивному праві. Принцип рівності у праві: теорія і практика : монографія / за заг. ред. Н. М. Оніщенко. Київ : Юрид. думка, 2014. 380 с. С. 94–115.
12. Мірило правовладдя Коментар, глосарій Текст Rule of Law Checklist Венеційська Комісія Ради Європи USAID, видання українською / Вид-во: ТОВ «Компанія «ВАІТЕ», 2017. 168 с. URL: http://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/Rule_of_Law
13. Никитина И.П., Ивин А.А. Философия: учебник для академического бакалавриата. Москва : Юрайт, 2019. 478 с.
14. Оніщенко Н.М. Принцип рівності у соціальних відносинах. Принцип рівності у праві: теорія і практика: монографія / за заг. ред. Н.М. Оніщенко, Київ : Юридична думка, 2014. 380 с. С. 5–24.
15. Погребняк С. Втілення принципу рівності в юридичних актах // *Вісник Академії правових наук України*. Київ, 2006. № 3 (46). С. 8–20.
16. Рабінович С. З історії античного праворозуміння: вчення ранніх стоїків та епікурейців про природну справедливість // *Юридична Україна*. Київ: Юринком Інтер, 2006. № 10 (46). С. 4–9. DOI: 10.37749/2308-9636 URL: <http://yu.yurincom.com>
17. Massimo La Torre The Hierarchical Model and H.L.A. Hart's Concept of Law *Revus Journal for constitutional theory and philosophy of law* (2013), Issue 21 P. 141–161. URL: <https://www.revus.eu>; URL: <https://dialnet.unirioja.es>

References:

1. Bachinin V.A. (2006). Entsiklopediya fylosofyy u sotsyolohyy prava. [Ancyclopedia phylosophy and socialology of law]. Sankt-Peterburg : Yurydycheskyi tsentr Press. 1081 p. [in Russian]
2. Bilyk P. (2019). Pryntsyp rivnosti yak rehuliator novykh haluzei systemy prava: filosofsko-pravova refleksiiia. [The principle of equality as a regulator of new branches of the law system: philosophical and legal reflection] // *Rivnist u pravi: istorychna retrospektyva i suchasnist: materialy Desiatoi Vseukrainskoi naukovoï internet-konferentsii*. Naukovi internet-konferentsii. Vyp.10. / ukladach Terliuk I.JA. Lviv : Liha-Pres, 208. [in Ukrainian] URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/pages/483/vypusk102019r.pdf&ved>
3. Bokalo N.I. (2013) Do pytannia genezy idei rivnosti v pravi: filosofsko-pravovyi vymir. [To the question of the idea of equality in law: philosophical and legal dimension] // *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. Seriiia yurydychna. Lviv. №3 P. 419–428. [in Ukrainian] URL: <https://www.lvduls.edu.ua>
4. Walzer Michael. (1983). Spheres of Justice: A Defence of Pluralism and Equality. Robertson, Oxford. 26 p. URL: <https://old/tsu.ge/data/>
5. Grishchuk O.V. (2019). Filosofiiia konstytutsiinykh tsinnosti: monohrafiia. [Philosophy of constitutional values: monograph]. Kiev: «Kompaniia VAITE». 416 p. [in Ukrainian] URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/>
6. Dworkin Ronald. (2005). The Original Position. *University of Chicago Law Review*. Vol.40: Iss.3, Article 4. URL: <https://chicagounbound.uchicago.edu/uclev/vol40/iss3/4>
7. Daigle Christine. (2005). Sartre's Being&Nothingness: The Bible of Existentialism? *Philosophy Now (a magazine of ideas)*. Issue 53. URL: <https://philosophynow.org>
8. Jemberie Abraham Tsehay. (2017). A Critical Analysis of Immanuel Kant's Groundwork of the Metaphysics of Morals. *International Journal of Research & Review*. Vol.4; Issue: 3; March. P. 54–75. www.gkpublication.in
9. Jensen Arthur R. (1969). How Much Can We Boost IQ and Scholastic Achievement? 124 p. URL: <https://arthurjensen.net>
10. Ilyin. I.A. (1994). Obshcheye ucheniye a prave i gosudarstve: collected works [General doctrine of the law and state: collected works]. In 10 t. T. 4. Moskva. 402 p. [in Russian] URL: <https://www.odinblago.ru>
11. Lutsky R. (2014) Rozvytok pryntsipu rivnosti v suchasnomu posytyvnomu pravi. [Development of the principle of equality in modern positive law]. Printsip rivnosti v pravi: teoriia i praktyka: monohrafiia / za zah. red. N. M. Onishchenko. Kyjiv : Yuryd. dumka. 380 p. P. 94–115. [in Ukrainian]
12. Mirylo pravovladdia Komentar, hlosariii Tekst Rule of Law Checklist Venetsiiska Komisiia Rady Yevropy USAID [Rule of Law Checklist Venetian Commission of the Council of Europe USAID] vydannia ukrainskoiu Vyd-vo: TOV «Kompaniia «VAITE», 2017. 168 p. [in Ukrainian] URL: http://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/Rule_of_Law
13. Nykytina I.P., Ivin A. (2019) Fylosofiia: uchebnyk dlia akademycheskoho bakalavryata [A. Philosophy: a student for the academies bachelor's degree] Moskva : Yurait. 478 p.
14. Onishchenko N.M. (2014). Pryntsyp rivnosti u sotsialnykh vidnosynakh. [Principle of equality in social relations] Pryntsyp rivnosti u pravi: teoriia i praktyka: monohrafiia / za zah. red.. N.M. Onishchenko, Kyiv:Yurydychna dumka. 380 p. P. 5–24. [in Ukrainian]
15. Pogrebnyak S. (2006) Vtilennia pryntsypu rivnosti v yurydychnykh aktakh [Incarnation of the principle of equality in legal acts] // *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*. Kyiv, 2006. № 3 (46). P. 8–20. [in Ukrainian]
16. Rabinovich S. (2006) Z istorii antychnoho pravorozuminnia: vchennia rannikh stoikov ta epikureitsiv pro pryrodnu spravedyvist [On the history of ancient law: the teachings of early stoicists and epicurics about natural justice] // *Yurydychna Ukraina*. Kyiv : Yuryнком Inter. №10 (46). P. 4–9. DOI: 10.37749/2308-9636 [in Ukrainian] URL: <http://yu.yurincom.com>
17. Massimo La Torre (2013) The Hierarchical Model and H.L.A. Hart's Concept of Law. *Revus Journal for constitutional theory and philosophy of law*, Issue 21, 141–161. URL: <https://www.revus.eu>; <https://dialnet.unirioja.es>